

Ocena rozprawy doktorskiej Pana mgr. Jarosława Borka

dr hab. Tomasz Sobisz prof. ASP Gdańsk,
Wydział Rzeźby i Intermediów
Akademia Sztuk Pięknych w Gdańsku

2. stycznia 2025 r.

**Ocena rozprawy doktorskiej Pana mgr. Jarosława Borka
sporządzona w związku z przewodem doktorskim (procedura rozpoczęta
przez Radę ds. stopni ASP im. Wł. Strzemińskiego w Łodzi w dniu
07.07.2023 r.; wszczęcie poprzez złożenie przez kandydata podania o
wszczęcie wraz z koniecznymi materiałami nastąpiło w dniu 24.09.2024 r.)
procedowanym przez Akademię Sztuk Pięknych im. Władysława Strzemińskiego w Łodzi
Praca pt.: „ZNAKI SZCZEGÓLNE – TOŻSAME FORMY PRZESTRZENNE”
przygotowana pod opieką promotorską dr hab. Janusza Czumaczenko
prof. Akademii Sztuk Pięknych im. Władysława Strzemińskiego w Łodzi.**

Przygotowana przeze mnie ocena rozprawy doktorskiej Pana mgr. Jarosława Borka została podzielona na trzy części:

- Sylwetka doktoranta
- Ocena pracy teoretycznej i artystycznej zgłoszonej jako dzieło doktorskie
- Konkluzja

Sylwetka Doktoranta

Jarosław Borek ur. 19.05.1983r. w Łodzi. Absolwent Akademii Sztuk Pięknych im. Władysława Strzemińskiego w Łodzi oraz Państwowego Liceum Sztuk Plastycznych im. Tadeusza Makowskiego w Łodzi.

Dyplom z wyróżnieniem pod kierunkiem prof. Krzysztofa Wawrzyniaka w Pracowni Technik Wklęsłodrukowych na kierunku Grafika Warsztatowa uzyskał w 2008 roku. W latach 2009 – 2011 pracował jako asystent dr hab. Janusza Czumaczenko prof. ASP, w Pracowni Rzeźby na Kierunku Grafika i Malarstwo w Akademii Sztuk Pięknych im. Władysława Strzemińskiego. W 2014 roku rozpoczął pracę w pełnym wymiarze godzin na Wydziale Rzeźby i Działań Interaktywnych ASP w Łodzi. Obecnie jako pracownik naukowo-dydaktyczny prowadzi zajęcia w Pracowni Małej Formy Rzeźbiarskiej oraz Podstaw Rzeźby w Zakładzie Propedeutyki Rzeźby, Instytutu Rzeźby na Wydziale Sztuk Pięknych Akademii Sztuk Pięknych imienia Władysława Strzemińskiego w Łodzi.

Twórczość w zakresie rzeźby, instalacji, fotografii, rysunku i grafiki. Dorobek artystyczny Jarosława Borka jest spory i obejmuje: 12 realizacji w przestrzeni publicznej, 12 wystaw indywidualnych, 38 wystaw zbiorowych, 7 sympozjów artystycznych, 4 wyróżnienia.

Ocena pracy teoretycznej i artystycznej zgłoszonej jako dzieło doktorskie

Rozprawę doktorską pt: „Znaki Szczególne – tożsame formy przestrzenne” doktorant podzielił na trzy części. Część praktyczna składa się z trzech ekspozycji rzeźbiarskich: płaskorzeźby pt: „Geometrikon”, rzeźby pełnej pt: „Łódź 2024” oraz wieloelementowej kompozycji rzeźbiarskiej pt: „Miasto”. Wszystkie rzeźby zrealizowane zostały ze stali w 2024 roku. Dla przybliżenia wymienia je w tytułach rozdziałów pracy pisemnej gdyż treści w nich zawarte dedykuje wykonanym rzeźbom co jest zrozumiałe i uzasadnione.

W swojej pracy pisemnej podejmuje również próbę wskazania potrzeby identyfikacji publicznych sztuk wizualnych z charakterem miejsca i co niezwykle istotne – z dziedzictwem kulturowym obszaru, w którym się znajdują.

W autorskim opisie i wskazaniach jawią nam się płaskorzeźby, a więc płaskie formy sztuki zazwyczaj naściennej, nawiązujące podświadomie do najdawniejszych znaków abstrakcyjnych o nie do końca określonym znaczeniu, zawsze budzące szereg hipotez o głęboko skrywanej, podświadomej potrzebie komunikowania się człowieka poprzez elementy sztuki abstrakcyjnej od samego początku tej procesualności. Filarem ewolucji człowieka było kształtowanie języka i nieodparta potrzeba komunikacji, która skłaniała ludzi do tworzenia znaków obrazkowych - pierwszych znaków wizualnych oraz wkrótce po tym stworzenia systemów hieroglificznych o ściśle określonym znaczeniu wpływających na powstanie najważniejszych systemów alfabetycznych oraz abstrakcyjnych znaków komunikacji wizualnej we wszystkich obszarach kulturowych. Silna potrzeba komunikowania się za pomocą znaku lub obrazu, stanowiła o istocie rozwoju człowieka. Doktorant poprzez wskazane przykłady w pierwszym rozdziale uzasadnia podstawy rozwoju cywilizacji oraz bada fundamenty rozwoju kolejnych pokoleń - co jest widoczne we wszystkich kręgach kulturowych i cywilizacyjnych. W przytoczonych tekstach doktorant potwierdza swoje kompetencje i wiedzę dotyczącą dyscypliny, która znajduje się w centrum jego praktyki artystycznej i refleksji teoretycznej. Ma pełną świadomość genezy, kontekstów i aktualnych tendencji rozwojowych sztuk wizualnych. Natomiast w przypadku dokumentacji doktoratu – pewne zastrzeżenia wzbudzać może brak szerszych omówień poszczególnych, reprodukowanych realizacji przestrzennych oraz pewne luki informacyjne związanych chociażby z wymiarowaniem prac, publikowanych bezpośrednio pod ich reprodukcjami, zamieszczanymi w przygotowanej przez doktoranta dokumentacji.

Znaki szczególne – w kontekście ewolucji typografii XX wieku zmierzające w kierunku syntezy znaczenia znaku jako wizualnego identyfikatora określonego brandu na tle kultury obrazkowej XX i XXI wieku stanowi doskonały przykład potrzeby wyróżnienia się, zaakcentowania swojej obecności na tle populacji lub jeszcze szerzej: taki detal niczym kulturowe znalezisko wydobyty z historycznego źródła, dodatkowo nacechowany autorską parafrazą zawsze i z wielką siłą określa jego niebanalną autentyczność. Dowodów na to w historii cywilizacji było mnóstwo zarówno w starożytności jak i późniejszych epokach. Litery stanowiły punkt wyjścia do stworzenia chociażby pieczęci czy herbów rodowych spełniających wyżej wymienione funkcje. Doktorant jest świadomy historycznych, epokowych kontekstów wyłaniania znaku w historii komunikacji. Wybiera jednak ewolucję znaku graficznego i ewolucję typografii, którą widzimy obecnie w czasach nam

współczesnych a poruszane wątki w swojej pracy traktuje raczej wybiórczo. Inspiracyjna migracja ze starożytności do czasów współczesnych stanowi dla autora zwornik pomiędzy początkiem kultury obrazkowej i jej ewolucją. Istotą Jego pracy nie jest szczegółowa analiza historii sztuki ani historii znaków cywilizacji natomiast moim zdaniem zauważalna jest wartość kontekstualna i wyczuwalna jest kultura operowania lokalnym plastycznym grypsem oraz odpowiednio wyważone balansowanie Autora pomiędzy tym, co subiektywne a tym, co poddawane próbom sprobematyzowanych obiektywizacji tożsamyh znaków przestrzennych. Budowanie obiektów na fundamencie współczesnych przykładów i inspiracji ma również ogromne i jak sądzę podmiotowe znaczenie, powiązane z lokalnością języka i kontekstu. Poruszane przez Doktoranta treści wypływają bowiem bezpośrednio z charakteru miejsca oraz formowania tożsamości względem wpływów kulturowych i społecznych. Uwypuklają również zauważalne wpływy współczesnego street - artu, różnorodnej wizualnej komunikacji miejskiej, urban - art, murali, sztuki ulicy - na rozwój artystyczny i kulturowe uwarunkowanie twórcy. Adekwatnie łączy w swojej twórczości pierwiastki antynomiczne, takie jak: intelektualny namysł i intuicja oraz czerpanie z tego, co lokalne i uniwersalne oraz akcentowanie atrakcyjności wizualnej realizowanych ingerencji przestrzennych z ich eksperymentalnym charakterem.

Tytułowy „Geometrikon” Borka wpisuje się w zainicjowany jeszcze w 2019 roku, cykl stalowych kompozycji naściennych pod wspólnym tytułem „Geometrony”. Autor podejmuje ryzyko w szukaniu nowych sposobów wypowiedzi, adekwatnych do miejsc, w których lokuje swoje prace i nade wszystko do narracji, które definiuje wizualnie i intelektualnie, przy tym swobodnie interpretuje abstrakcyjne formy graficzne, a poprzez refleksję czy ich medytacyjny potencjał, wprowadza odbiorców w kontemplacyjną aurę abstrakcyjnego dzieła sztuki, zarówno w tytułowej kompozycji, jak również autorefleksji na temat samego siebie. „Geometrony” w swojej pulsującej napiętej strukturze przecinających się masywnych linii, którą w pierwszym momencie kojarzę z bazgrołami inspirowanymi wykresem elektrokardiogramu. Powstają zatem kłęby splątanych zgeometryzowanych struktur myślowych i towarzyszących im napięć formalnych i emocjonalnych. Każdy z nich stanowi odrębną i zamkniętą w swojej formie kompozycję linii bez początku i bez końca. Ażurowe detale stają się w domyśle obramowaniem jakiegoś pola szerokiej interpretacji, pola lub płaszczyzny, z której być może wymazano zapisane wcześniej treści lub staje się czystą kartą przygotowaną na wypełnienie...? W tej kompozycji Jarosław Borek lokuje swoje emocje, subiektywne, może nawet nieodczytane treści, zamazane do granic czytelności struktury. Dodam, analizując dokumentację fotograficzną iż bardzo interesujące jest również odwrócenie tej płaskorzeźby i tu mam ogromny niedosyt gdyż wolałbym zobaczyć te prace na żywo i przekonać się być może że „tył obrazu” jest równie interesujący co fasada. Przy tej fasadowej wyczyszczonej płaszczyźnie autor pozostawia jednocześnie otwarte pole interpretacyjne dla odbiorcy. Zdarza się niezwykle często we wspomnianych dziedzinach street-artu czy graffiti lub przestrzennego muralu, że pewne treści nakładają się na siebie tworząc wielowarstwowe znaki czasu a wiele z nich ulega zwyczajnej degradacji tworząc również interesujące pola nieczytelnych treści. „Geometrikon” jest pozbawiony znaczeń a swoją skalą, surowym wykończeniem otwiera się i jest w stanie przyjąć wszelką interpretację przy tym wszystkim doskonale wpisuje się w strukturę i architekturę miasta.

Wykonana w stali, „Łódź 2024” - w intencji Autora swoim geometrycznym charakterem oraz surowym wykończeniem bezpośrednio odwołuje się do kulturowego dziedzictwa Łodzi. Tytuł tej pracy budził moją ciekawość od początku i nie wiem dotychczas czy tytuł odnosi się do miasta czy do statku wodnego? Natomiast jak doczytałem w opisie, że odnosi się do symboliki żagli i jednocześnie do dynamiki miasta to mam z tym problem. Mało w tej pracy dynamiki i przestrzeni i trudno mi sobie wyobrazić aby ta forma „mogła nabrać wiatru w żaglach...” Praca „Łódź 2024” bez autorskiej opisowej konkretyzacji stanowi całkiem interesującą abstrakcyjną formę. Jest ciekawym zygzakowatym znakiem przestrzennym o mocno geometrycznych, prostych liniach wykonanych – mogłoby się wydawać z jednorodnego kształtownika o tym samym przekroju, dla odbiorcy niezapoznanego z tytułem, (który jednak wprowadza odbiorców na szerokie nomen-omen - akweny interpretacji) pozostaje wolna i otwarta na inne interpretacje. Polemizowałbym również z podkreślanym często i przywoływanym kontekstem dziedzictwa kulturowego zwłaszcza w wobec druku funkcjonalnego Strzemińskiego. Jak dla mnie nie uzasadnia metody projektowej pozbawionych miękkich linii, które były bardzo charakterystyczne dla powiązanego z miejscem znaku szczególnego któremu doktorant poświęca swoją pracę, i w której alfabet ma znaczenie wręcz fundamentalne.

Jest świadomy złożoności historii Łodzi przemysłowej oraz tej wynikającej z historii ewolucji koncepcji konstruktywistycznych Władysława Strzemińskiego, głównie wokół alfabetu – druku funkcjonalnego, który w twórczości Strzemińskiego stanowi zaledwie gałąź jego dokonań natomiast dla doktoranta ma znaczenie fundamentalne. Dlaczego? Scala dwa ważne wątki - stanowi immanentną część dziedzictwa kulturowego miejsca, któremu Autor poświęca swoją pracę oraz stanowi doskonały przykład ewolucji linii geometrycznej osadzonej w architekturze i w przestrzeni społecznej dla której został zaprojektowany. Stanowi zatem element lokalnego dziedzictwa kulturowego i jest ściśle związany z miejscem jego znak szczególny. Wątek Łodzi przemysłowej uzasadnia charakter rzeźby „Łódź 2024”, dobór materiałów, wykończenie oraz wyeksponowaną konstrukcję formy. Na ile druk funkcjonalny Strzemińskiego uzasadnia metodę projektową wykorzystywaną w procesach twórczych to będzie moje pytanie do doktoranta w trakcie obrony pracy doktorskiej.

Tak jak „Geometrikon” odnosi się do istoty znaku szczególnego w rozwoju abstrakcyjnej sztuki naściennej zwłaszcza w odniesieniu do lokalnej kultury na przykładzie miasta Łodzi a rzeźba „Łódź 2024” uzasadnia wynikający z lokalnej aury i kultury, metodę konstruowania procesu twórczego ,tak kompozycja „Miasto” ilustruje sposób postrzegania otaczającej rzeczywistości w oparciu o interpretację przestrzenną podejmowanych przez doktoranta zagadnień. Wieleelementowa kompozycja rzeźbiarska zatytułowana „Miasto” bezpośrednio odnosi się do zauważalnych w architekturze rytmów, powtarzalności oraz prostych zestawień formalnych. . „Miasto” Borka powstałe w 2024 roku, stanowi kompozycja wielościanów o surowej, otwartej, geometrycznej formie oraz bawełnianym lub satynowym wykończeniu. Kompozycja składa się z dziesięciu elementów będących w zasadzie przerywanym, poucinanym w przestrzeni i zestawianym za każdym razem na nowo systemem linarnym . Posiada otwarty potencjał i może być dowolnie komponowana, rozmieszczona w przestrzeni, w linii, lub w bloku. Potrafi dopasować się do zmieniających się potrzeb ekspozycyjnych

Wszystkie prace, kompozycje, aranżacje, obiekty, utwory Jarosława Borka to prace o charakterze abstrakcyjnym. Bogate w mnogość kontekstów ukazują wytrawną komplementarność dokonywanych przez autora decyzji przestrzennych, ukierunkowanych i otwartych na odbiorców oraz przekazywania emocji wynikających z prób podejmowanych przez artystę. W tym wyjątkowym wypadku wszystkie utwory dotyczą formowania artystycznej tożsamości w konkretnym kontekście, wynikającym i zbudowanym na autentycznym lokalnym fundamencie i konstruowanego z nawiązujących do bogatego lokalnego dziedzictwa. Można te utwory kontemplować, przeżywać. Dzieła emanują zakumulowaną energią mają moc i jakąś trudną do wyrażenia amuletyczną potencję. Prace o takim charakterze, stanowią istotny element życia przesyconego nadmiarem bodźców często wynikających z nachalnych treści bezpośrednich, dosłownych obrazów panującej obecnie kultury obrazkowej. Współczesny język sztuki jest dynamiczny, elastyczny, wielobarwny a powiększany czy przyprawiony o nowomowę czerpaną z języków obcych tworzy nowe wartości, mające swoje odpowiedniki w lokalnym slangu.

Poznając bogaty i dość jednorodny dorobek rzeźbiarski Pana Jarosława Borka odnoszę wrażenie, że często poszukuje On takiej formy jaka będzie współmierna do treści jakie autor chce wyrazić, takiej formy, która uniesie ciężar treści. Takie zjawisko zachodzi zawsze gdy artysta poszukuje i dochodzi do prawdziwego kształtu w sztuce, który jest zaprzeczeniem wszelkiego fałszu. Fałszu, który jeszcze dobitniej uwydatnia się gdy mamy do czynienia z inną niewspółmiernością – niewspółmiernością treści będącej przedmiotem wypowiedzi artystycznych a aktualnością tych treści w świadomości ich autora. Artysta nie obawia się bowiem wprowadzania pewnych istotnych zmian swojego warsztatu, zachowuje przy tym wszystkim własną tożsamość artystyczną i możliwość powrotów do swoich wcześniejszych doświadczeń i preferencji twórczych. Należy podkreślić jednak, że poziom realizacji artystycznych stworzonych przez Kandydata jest wyrównany, zdarzają się bowiem we wspomnianym dorobku prace bardzo wyraziste, mocne i interesujące.

Zauważalne jest również w pracach Jarosława Borka w warstwie poszukiwania tożsamości form przestrzennych, zmaganie z natrętnym chyba pytaniem: o rolę dzieła sztuki w przestrzeni publicznej, zwłaszcza miejskiej. Streer-art i typowa dla Łodzi sztuka murali jest obecnie wiodącym nurtem miejskiej sztuki publicznej dostrzeganej i aprobowanej zarówno przez mieszkańców miasta jak turystę. Jestem przekonany, że nie jest to wyłącznie domeną tego miasta a należy to raczej odnosić do zagadnień globalnych bo to zjawisko już dawno się zunifikowało i zetraca powoli wyłącznie lokalną tożsamość. W dzisiejszej sztuce trudno jest nam jednoznacznie określić co jest rzeźbą, obiektem, rysunkiem przestrzennym a malarstwem lub murem przestrzennym.. Granice w obecnej sztuce zatem przestają istnieć albo już nie obowiązują a może nigdy nie istniały tylko pewna systematyka pojęciowa poukładała to na własny użytek?

Dzieła zaprezentowane jako doktorat są wyjątkowo komplementarne i bardzo ciekawe. Poruszają spektrum spraw zaprezentowanych w pracy pisemnej oraz dają szerszą perspektywę interpretacji widzowi. Doktorat ten oceniam jednoznacznie pozytywnie. Całość twórczości doktoranta to ciekawe i owocne poszukiwanie wieloznacznych - treści. To nurtujące naszą cywilizację problemy zarówno lokalne i globalne.

Konkluzja

Reasumując pragnę podkreślić, iż całość przedstawionego dzieła doktorskiego, w części artystycznej i teoretycznej, traktowanego łącznie należy uznać za pracę bardzo interesującą, wartościową i autentyczną, określając tym samym doktoranta jako autentyczną osobowość o bogatej, dociekliwej i otwartej postawie artystycznej. W tym aspekcie autor spełnia oczekiwania związane z całościowo traktowaną rozprawą doktorską, wyrażoną komunikatywnym językiem, trafnie wspieranym cytowaną literaturą. Przedstawioną rozprawę doktorską mgr Jarosława Borka, pt: „ZNAKI SZCZEGÓLNE – TOŻSAME FORMY PRZESTRZENNE” - oceniam bardzo pozytywnie.

Rozprawa spełnia w mojej ocenie wszystkie wymogi i z pełnym przekonaniem zwracam się do Rady ds. stopni ASP im. Wł. Strzebińskiego w Łodzi o nadanie Panu Jarosławowi Borkowi stopnia doktora w dziedzinie sztuki w dyscyplinie sztuki plastyczne i konserwacja dzieł sztuki zgodnie z Ustawą z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. z 2018 r. poz. 1668 ze zm.), Statutem Akademii Sztuk Pięknych im. Władysława Strzebińskiego w Łodzi z dnia 12.09.2019 r. przyjętym uchwałą Senatu z dnia 12.09.2019 nr 179/19/k16-20 z późn. zm oraz Uchwałą nr 180 /19k 16-20 Senatu Akademii Sztuk Pięknych im. Władysława Strzebińskiego w Łodzi z dnia 25 września 2019r. w sprawie: określenia sposobu postępowania w sprawie nadania stopnia doktora z późn. zm. w zw. Z art. 192 ust. 2 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. Z 2018 r. poz. 1668 ze zm.).

Z poważaniem
dr hab. Tomasz Sobisz Prof. ASP w Gdańsku